

СИСТЕМА ФАКТОРІВ ПРОТИПРАВНОЇ ПОВЕДІНКИ

Характеризується система факторів протиправної поведінки як сукупність причин порушення норм права та істотні обставини, об'єднані за спільною ознакою (впливом на поведінку), що діють всі разом або у певній комбінації та стають рушійною силою, яка негативно впливає на реалізацію норм права, призводить до правопорушення. Стисло характеризуються соціальні, економічні, морально-психологічні, ідеологічні, організаційно-управлінські та правові, політичні, біологічні фактори. Обґрунтовується думка, що у системі факторів протиправної поведінки провідне місце займають незадоволені життєві потреби індивіда, що впливають на якість життя та змушують людину шукати способи виправлення ситуації. Стверджується, що для попередження протиправної поведінки держава має виконувати своє призначення – бути соціальною і правовою.

Ключові слова: протиправна поведінка, правопорушення, фактор, причина, злочинність, попередження.

Tymoshenko Vira. System of factors of illegal behaviour

The system of factors of illegal behaviour is characterized in this article. It is proposed to be considered as a set of reasons for violation of current rules of law and significant circumstances related by the common feature (influence on behaviour) that they act together or in a certain combination and become the driving force that negatively affects the implementation of rules of law and leads to an offense.

It is justified that in the system of factors of illegal behaviour, the leading place is occupied by unsatisfied vital needs of the individual, which affect the quality of life and force the person to look for ways to rectify the situation. The corruption component is present in most factors. It is argued that in order to prevent illegal behaviour, the state should fulfil its purpose of being social and legal.

Key words: illegal behaviour, offense, factor, cause, crime, prevention.

© ТИМОШЕНКО Віра Іванівна – доктор юридичних наук, професор, Заслужений діяч науки і техніки України, головний науковий співробітник відділу організації наукової діяльності та захисту прав інтелектуальної власності Національної академії внутрішніх справ; ORCID: <http://orcid.org/0000-0003-2947-5627>; e-mail: tymvera@ukr.net

Протиправна поведінка була і є однією з найбільш значущих для суспільства проблем протягом усієї історії людства. Ця проблема не втрачала своєї актуальності за будь-якої форми держави та суспільних відносин, загострювалась у часи соціальних трансформацій та потрясінь, коли суспільство перебувало в стані соціальної дезорганізації та аномії як, наприклад, нині. Соціально-економічна ситуація в сучасній Україні, глибинні трансформації соціальної структури, нестабільний розвиток або навіть його відсутність – все це тягне за собою руйнацію усталеної нормативно-ціннісної системи та поведінкових стандартів індивіда. Повсюдна корупція, несправедливість, недієвість законів, занепад економіки, зубожіння населення, що змушене шукати засоби існування усіма способами, аж до незаконних, утвердження культу споживання, насильства, цинізму й лицемірства, – все це, на жаль, реалії нашого часу. Наслідком стала соціальна деградація населення та наростання комплексу соціальних проблем, зміст яких становить девіантна поведінка, у тому числі протиправна, правовий нігілізм, поширення наркоманії, алкоголізму, проституції, суїцидів, злочинності тощо. Небачені раніше масштаби проявів протиправної поведінки потребують комплексного наукового осмислення і розробки практичних заходів щодо її попередження. Тому необхідність всебічного наукового дослідження факторів, що викликають вказану соціальну проблему, причому взятих не окремо, а в узагальненому й систематизованому взаємозв'язку, є нагальною потребою сучасності. Названа обставина зумовлює актуальність теми статті.

Протиправна поведінка, її сутність, причини й наслідки не залишились поза увагою сучасних дослідників. Зазначеним проблемам присвятили свої праці Ю.М. Антонян, О.О. Гогін, В.Є. Еміннов, Є.П. Ільїн, Є.В. Змановська, О.Л. Ковальова, С.М. Кожевніков, М.І. Козюбра, О.М. Костенко, В.М. Кудрявцев, В.В. Лазарев, О.В. Малько, Н.О. Маркова, Ю.Н. Оборотов, В.Ф. Сіренко та ін. Так, О.О. Гогін розробив методологічні, гносеологічні, теоретичні й практичні аспекти сучасної концепції правопорушення. Дослідивши правопорушення в соціально-філософському та юридичному вимірах, він дійшов висновку, що воно є «системним, багатограним, антисоціальним явищем, різновидом конфліктної поведінки, сутність правопорушення полягає в тому, що воно заподіює шкоду суспільним відносинам, правам та інтересам особи,

суспільства й держави загалом» [1]. В.М. Кудрявцев головну рису протиправної поведінки бачив у тому, що вона суперечить суспільним відносинам, завдає або здатна завдати шкоди правам та інтересам громадян, колективів і суспільства загалом [2, с. 150]. Однак не можна вважати, що у сучасній науковій літературі протиправній поведінці надається належна увага. Донині не існує однозначного розуміння факторів протиправної поведінки, підстав, механізмів і закономірностей трансформаційних процесів, які набувають останнім часом нових форм і масштабів, що змушує дослідників шукати нові підходи до їх вивчення.

Метою статті є дослідження та характеристика елементів системи факторів протиправної поведінки, визначення причин їх формування та позначення шляхів попередження протиправної поведінки.

Методологічною основою статті стала система філософсько-світоглядних, загальнонаукових та спеціально-наукових методів, зокрема: формально-логічний, функціональний, системний, структурно-функціональний аналіз, прогнозування. Факторний підхід дає можливість розглядати сукупність чинників протиправної поведінки як систему, зміна стану якої залежить від трансформації всіх основних елементів її структури під впливом низки обставин.

Протиправна поведінка (правопорушення) – це антипод правомірної поведінки, різновид поведінки асоціальної, вона порушує заборонну або зобов'язальну норму права, є суспільно шкідливою або небезпечною для особистих (приватних) і суспільних інтересів, що охороняються законом. Така поведінка має призводити до небажаних для суб'єкта наслідків, насамперед юридичної відповідальності. Протиправна поведінка свідчить про наявність конфлікту між особистістю і суспільством, між індивідуальними та суспільними інтересами, вона підриває демократичні основи суспільства (там, де вони були), стримує його прогресивний розвиток [3, с. 24].

Думку щодо стримування протиправною поведінкою прогресивного розвитку підтримують не всі вчені. Зокрема, Н.О. Маркова обстоює іншу позицію: саме неправомірність у поведінці є показником динаміки суспільних відносин. Якби реалізовувалися виключно нормативи, встановлені в даний час, то суспільство зупинилося б у своєму розвитку. «Правопорушення впливають на

розвиток науки і техніки в деяких випадках безпосередньо, беручи на озброєння і удосконалюючи ті чи інші досягнення науки, а в деяких стимулюючи наукові досягнення для боротьби з криміналом» [4]. Погодитись із цією думкою досить складно. Суспільство могло б знайти більш прийнятне застосування засобам і ресурсам, яке змушене витратити на боротьбу зі злочинністю. Звісно, правопорушення призводять до динаміки суспільних відносин, але вона негативна.

Фактор (лат. *factor* – той, що робить) – це рушійна сила, причина будь-якого процесу, явища, істотна обставина в будь-якому процесі, явищі, його умова. Застосування терміна «фактор» означає, що відповідне явище має певне значення, впливає на хід або результати якогось процесу.

Під причиною розуміють необхідні й достатні умови даного наслідку, сукупність обставин, за яких наслідок має місце. Поняття причин і умов протиправної поведінки пов'язане з філософськими категоріями «причина» і «наслідок». Причина (лат. *causa*) – те, без чого не було б іншого, – наслідку. Ця категорія використовується для позначення необхідного зв'язку явищ, з яких одне (назване причиною) зумовлює інше (назване наслідком). Причина породжує наслідок, але вона не може бути реалізована без наявності умов. Умова – це обставина, від якої щось залежить. Умови самі собою не породжують наслідки, але сприяють, полегшують формування і дію причин. Причина, що є рушійною силою певного процесу, визначає його характер або окремі риси, розглядається також як фактор. Причина з точки зору результату, наслідку, може визначатись як детермінанта [5, с. 372–373].

У науковій літературі розглядаються як основні або додаткові різні фактори протиправної поведінки: соціальні, економічні, морально-психологічні, ідеологічні, організаційно-управлінські й правові, політичні, біологічні та ін. Зокрема, слід звернути увагу на соціальні фактори, що пов'язані із загостренням соціальних суперечностей і напруги в суспільстві, моральною деградацією різних груп і верств населення, зумовленою, наприклад, їх алкохолізацією чи наркотизацією та відчуженням від засобів виробництва, матеріальних благ і культурної спадщини, з розвитком у цих групах стереотипів поведінки, пов'язаної з ігноруванням законних інтересів інших осіб, а то й з насильством і жорстокістю.

У детермінації протиправної поведінки, у тому числі поведінки агресивної, насильства, особливу роль відіграють незадоволені соціальні потреби у статусі, престижі, самоствердженні. Незадоволена соціальна потреба призводить до боротьби «за існування», за «місце під сонцем», за звільнення від незаконних перешкод навіть шляхом вчинення протиправних діянь. За словами Е. Фромма, цивілізована людина завжди «жила в зоопарку», тобто в умовах несвободи. Це характерно для всіх розвинутих соціальних систем. Процеси урбанізації суперечать людській природі, оскільки ті, хто у клітці, перетворюються на злісну масу: напруга в ній ніколи не ослаблюється, ніхто ніколи не буває задоволеним [6, с. 99].

Протиправну поведінку, в тому числі акти кримінального насильства, породжують соціальна нерівність і перервана соціальна мобільність. Зниження рівня життя, усвідомлення недосяжності певного бажаного соціального статусу, успішності в очах оточуючих, породжує внутрішній конфлікт між власними прагненнями і можливостями заявити про себе, призводить до стану напруги і фрустрації, створює психологічну основу для розрядки насильницьким шляхом [7, с. 212]. Незадоволення звичних життєвих потреб не обов'язково призводить людину до злочину. Вона може просто змиритись і звикнути до злиденного існування. А може бути і по-іншому. Втрата можливості реалізувати свої потреби може підштовхнути людину, особливо нестійку в моральному сенсі, на злочинний шлях вирішення своїх проблем [8, с. 709, 711, 719].

Із соціальними факторами протиправної поведінки тісно пов'язані фактори економічні. Це обмеженість економічних ресурсів у більшості населення, його бідність, а то й злидні, безробіття, корупція, масове шахрайство, здирництво. Наслідки безробіття можуть мати не лише матеріальний (економічний) характер, а й призводять до психологічних розладів. Втрата стабільного джерела доходів провокує неправомірну поведінку. До того ж матеріальна бідність є істотним фактором протиправної поведінки не лише тому, що вона завдає шкоди фізичному, інтелектуальному розвитку індивіда та здоров'ю суспільства, найбільше вона призводить до його духовних злиднів.

Визначаючи економічну складову, яка впливає на поширення злочинності, зарубіжні науковці називають такі фактори: різні про-

яви загальної кризи економіки (скорочення валового внутрішнього продукту, спад виробництва, масові неплатежі), об'єктивна суперечність між економічними потребами населення і можливостями суспільства в їх задоволенні, поляризація населення за рівнем доходів, невідповідність рівня життя значної частини населення рівню забезпечення фізіологічного виживання, наявність і поширення тіньової економіки, більш високий рівень прибутковості злочинної економічної діяльності порівняно з рівнем прибутковості з легальної економічної діяльності тощо [9, с. 415]. Все назване є фактором будь-якої протиправної поведінки.

Морально-психологічні та ідеологічні фактори протиправної поведінки –розпад традиційних цінностей і духовне зубожіння, втрата політичних і культурних орієнтирів, комерціалізація мистецтва, науки, культури, пропаганда насильства, жорстокості та інших антицінностей [10]. Сюди ж слід віднести моральну деградацію різних верств населення та популяризацію кримінальної субкультури.

Психологічні фактори пов'язані з наявністю у людини психопатії або акцентуації окремих рис характеру. Такі відхилення виражаються у нервово-психічних захворюваннях, неврастенії, граничних станах, що підвищують збудливість нервової системи і зумовлюють неадекватні реакції аж до протиправної поведінки.

Важливу роль у механізмі протиправної поведінки відіграють надмірно виражені риси характеру (акцентуації) в поєднанні із соціальною спрямованістю особистості та мотивацією поведінки. Надмірно виражені риси характеру, пов'язані з труднощами самоконтролю, фрустрацією, агресивним збудженням, тривогою і, як наслідок, підвищеною конфліктністю, можуть настільки сильно проявлятися, що спілкування такої людини з оточуючими людьми різко ускладнюється і стає можливим лише в тому випадку, якщо люди, що її оточують, у всьому поступаються їй або вдаються до заходів припинення її поведінки [11, с. 41, 53].

До цієї ж групи факторів слід віднести недоліки морального виховання, які виявляються насамперед у тому, що людина не має жодних уявлень про обов'язок, про честь і гідність, звикає робити лише те, що їй вигідно і безпечно. Дотримання свого слова, виконання взятих на себе зобов'язань перед іншою людиною для такого індивіда не є обов'язковим. Він пам'ятає лише те, що обі-

цяли йому. Моральна деградація особистості може призводити до протиправних вчинків, адже людина зникає, що їй можна все, всі інші є лише засобом досягнення її інтересів. Перешкоди, що постають на шляху досягнення таких інтересів, долаються якими завгодно методами, аби лише вони були ефективними [12, с. 96].

Індивідуально-особистісні психологічні характеристики, що потенціюють агресивну поведінку, такі: побоювання суспільного несхвалення, дратівливість, підозрілість, схильність до забобонів (наприклад, расових, національних), а також схильність відчувати почуття сорому замість вини. Важливу роль у підтриманні схильності до насильства може відігравати впевненість людини у тому, що вона є повновладним господарем своєї долі (а іноді й долі інших людей), а також її позитивне ставлення до агресії (як до корисного або нормального явища) [13, с. 90].

До організаційно-управлінських і правових факторів слід віднести втрату довіри до влади, низький авторитет органів управління, корупцію, бюрократизацію, непрофесіоналізм чиновників, недосконалість або відсутність необхідної правової бази, зниження активності громадськості в боротьбі зі злочинністю. Значущим чинником, що впливає на протиправність поведінки, є недосконалість чинної правової системи, наявність колізій і прогалів у законодавстві, недієвість закону.

Політичним фактором протиправної поведінки може бути нестабільність політичного режиму, політичні інтереси і конфлікти, що виникають на їх основі, корумпованість представників державної влади, незаконне лобювання інтересів певних соціальних груп у структурі державної влади, популізм і демагогія, до якої вдаються представники влади, боротьба за владу за допомогою незаконних засобів і способів.

Біологічні фактори протиправної поведінки виявляються у наявності несприятливих фізичних або анатомічних особливостей організму людини, що ускладнюють її соціальну адаптацію. Це проблеми генетичного характеру, що передаються у спадок. Наприклад, порушення розумового розвитку, дефекти слуху і зору, тілесні вади, ушкодження нервової системи. Питання щодо осудності таких людей вирішується у кожному конкретному випадку. Це також проблеми психофізіологічні, пов'язані з впливом на організм людини психофізіологічних навантажень, конфліктних ситуа-

цій, хімічного складу доквілля, нових видів енергії, що призводять до різних соматичних, алергічних, токсичних захворювань і можуть впливати на девіантну, а то й протиправну поведінку. Нарешті, це фізіологічні фактори, що включають в себе дефекти мови, зовнішню непривабливість, недоліки конституційно-соматичного складу людини, які в більшості випадків викликають негативне ставлення оточуючих, що призводить до спотворення міжособистісних відносин у колективі, особливо у дітей в середовищі однолітків [14].

Істотними факторами протиправної поведінки є також маргіналізація і люмпенізація значних верств населення, стан аномії сучасного суспільства, відчуження громадянина від держави, відсутність загальнодержавної ідеї, що об'єднує все населення.

Таким чином, систему факторів протиправної поведінки слід розглядати як сукупність причин порушення норм права, об'єднані за спільною ознакою (впливом на поведінку) істотні обставини, що діють всі разом або у певній комбінації та стають рушійною силою, яка негативно впливає на реалізацію норм права, призводить до правопорушення.

Всі фактори протиправної поведінки тією або іншою мірою взаємопов'язані. Одні можуть бути наслідком або причиною інших. Корупційна складова присутня у більшості факторів.

У системі факторів протиправної поведінки провідне місце займають незадоволені життєві потреби індивіда, що впливають на якість життя та змушують людину шукати способи виправлення ситуації.

Людина завжди прагне реалізувати свої можливості, але суспільство ставить на її шляху безліч перешкод, зумовлених чиєюсь жадібністю, егоїзмом, заздрістю тощо. У результаті більшість людей змушені постійно долати штучно створені перешкоди у реалізації своїх законних інтересів. Такий стан справ не може не викликати образу, обурення, прагнення до справедливості і бажання її досягти навіть за допомогою тих засобів і способів, якими створюються ці перешкоди. На жаль, нерідко це саме протиправна поведінка. Для її попередження держава має виконувати своє призначення: бути соціальною і правовою. Якщо ця конституційна норма лише на папері, якщо держава зовсім не реагує на корупцію і несправедливість, то у людини немає іншого шляху, як діяти адекватно обставинам.

1. Гогин А.А. Общая концепция правонарушений: проблемы методологии, теории и практики: дисс. ... д-ра юрид. наук: 12.00.01; ФБГОУ ВПО «Казанский (Приволжский) федеральный университет». Казань, 2011. 532 с. URL: <https://www.dissercat.com/content/obshchaya-kontseptsiya-pravonarushenii>.
2. Кудрявцев В.Н. Правовое поведение: норма и патология. *Избр. труды по социальным наукам*: В 3 т. Москва: Наука, 2002. Т. I. 1200 с.
3. Тимошенко В.И. Социально-психологические факторы противоправного поведения. *Вестник Пермского университета. Юридические науки*. 2014. Вып. 3 (25). С. 23–32.
4. Маркова Н.А. Противоправное поведение в динамике общественного развития: дисс. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. Владимир, 2012. 180 с. URL.: <https://www.dissercat.com/content/protivopravnoe-povedenie-v-dinamike-obshchestvennogo-razvitiya>.
5. Тимошенко В.І. Причини і умови злочинності. *Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т. Т. 18: Кримінологія. Кримінально-виконавче право / редкол.: В.І. Шаkun (голова), В.І. Тимошенко (заст. голови) та ін.; Нац. акад. прав. наук України; Ін-т держави і права імені В.М. Корецького НАН України; Нац. юрид. ун-т імені Ярослава Мудрого. Харків: Право, 2019. С. 372–373.*
6. Фромм Е. Анатомия человеческой деструктивности / пер. / авт. вступ. ст. П.С. Гуревич. Москва: Республика, 1994. 447 с.
7. Гриценко Т.В. Социальные факторы, детерминирующие совершение преступлений с особой жестокостью, и их место в причинном комплексе преступности. *Проблемы в российском законодательстве*. 2016. № 2. С. 218–222. URL.: <https://cyberleninka.ru/article/n/sotsialnye-factory-determiniruyushchie-sovershenie-prestupleniy-s-osoboy-zhestokostyu-i-ih-mesto-v-prichinnom-komplekse-prestupnosti>.
8. Бехтерев В.М. Объективно-психологический метод в применении к изучению преступности. *Дриль Д.А. Преступность и преступники. Учение о преступности и мерах борьбы с нею / Сост. и предисл. В.С. Овчинского. Москва, 2006. С.7 11–723.*
9. Ким А.В., Бартасюк А.А. Основные причины и условия, способствующие совершению преступлений. *Учёные записки ТОГУ. Т. 4. № 4. 2013. С. 414–417. URL.: https://pnu.edu.ru/media/ejournal/articles/2013/TGU_4_101.pdf.*
10. Дегтярева Л.А. Криминология и предупреждение преступлений. URL.: <https://ur.lib.eu/book/2661755/14d6bd>.
11. Собчик Л.Н. Психология индивидуальности. Теория и практика психодиагностики: монография. Санкт-Петербург, 2005. 624 с.
12. Тимошенко В.І. Детермінуючі фактори протиправної поведінки. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2012. № 6 (червень). С. 94–100.
13. Змановская Е.В. Девиантология: (Психология отклоняющегося поведения) / 3-е изд., испр. и доп. Москва, 2006. 288 с.
14. Вилкова А.В. Биологические и психологические факторы возникновения девиантного поведения подростков. URL.: https://www.elibrary.ru/download/elibrary_35340191_83525674.pdf.

References:

1. Gogin A.A. Obshchaya kontsepsiya pravonarusheniy: problemy metodologii, teorii i praktiki: diss. ... d-ra yurid. nauk : 12.00.01 ; FBGOU VPO «Kazanskiy (Privolzhskiy) federal'nyy universitet». Kazan', 2011. 532 s. URL.: <https://www.dissercat.com/content/obshchaya-kontsepsiya-pravonarushenii>
2. Kudryavtsev V.N. Pravovoye povedeniye: norma i patologiya. *Izbr. trudy po sotsial'nyim naukam*: V 3 t. Moskva : Nauka, 2002. T. I. 1200 s.
3. Timoshenko V.I. Sotsial'no-psikhologicheskiye faktory protivopravnogo povedeniya. *Vestnik Permskogo universiteta*. Yuridicheskiye nauki. 2014. Vypusk 3 (25). S. 23–32.
4. Markova N.A. Protivopravnoye povedeniye v dinamike obshchestvennogo razvitiya: diss. ... kand. yurid. nauk : 12.00.01. Vladimir, 2012. 180 s. URL.: <https://www.dissercat.com/content/protivopravnoe-povedenie-v-dinamike-obshchestvennogo-razvitiya>.
5. Tymoshenko V.I. Prychyny i umovy zlochynnosti. *Velyka ukrayins'ka yurydychna entsyklopediya*: u 20 t. T. 18: Kryminolohiya. Kryminal'no-vykonavche pravo / redkol.: V.I. Shakun (holova), V.I. Tymoshenko (zast. holovy) ta in.; Nats. akad. prav. nauk Ukrayiny; In-t derzhavy i prava imeni V.M. Korets'koho NAN Ukrayiny; Nats. yuryd. un-t imeni Yaroslava Mudroho. Kharkiv : Pravo, 2019. S. 372–373.
6. Fromm Ye. Anatomiya chelovecheskoy destruktivnosti: Per. / Avt. vstup. st. P.S. Gurevich. Moskva: Respublika, 1994. 447 s.
7. Gritsenko T.V. Sotsial'nyye faktory, determiniruyushchiye soversheniye prestupleniy s osoboy zhestokost'yu, i ikh mesto v prichinnom komplekse prestupnosti. *Problemy v rossiyskom zakonodatel'stve*. 2016. № 2. С. 217–222. URL.: <https://cyberleninka.ru/article/n/sotsialnye-faktory-determiniruyushchie-sovershenie-prestupleniy-s-osoboy-zhestokostyu-i-ih-mesto-v-prichinnom-komplekse-prestupnosti>.
8. Bekhterev V.M. Ob"yektivno-psikhologicheskiy metod v primenenii k izucheniyu prestupnosti. *Dril' D.A. Prestupnost' i prestupniki. Ucheniye o prestupnosti i merakh bor'by s neyu* / Sost. i predisl. V.S. Ovchinskogo. Moskva, 2006. S.711 – 723.
9. Kim A.V., Bartasyuk A.A. Osnovnyye prichiny i usloviya, sposobstvuyushchiye soversheniyu prestupleniy. Uchonyye zapiski TOGU. Tom 4. № 4. 2013. S. 414–417. URL.: https://pnu.edu.ru/media/ejournal/articles/2013/TGU_4_101.pdf.
10. Degtyareva L.A. Kriminologiya i preduprezhdeniye prestupleniy. URL.: <https://ur.lib.ru/book/2661755/14d6bd>.
11. Sobchik L.N. Psikhologiya individual'nosti. Teoriya i praktika psikhodiagnostiki : monografiya. Sankt-Peterburg, 2005. 624 s.
12. Tymoshenk V.I. Determinuyuchi faktory protypravnoyi povedinky. *Byuletен' Ministerstva yustytysi Ukrayiny*. 2012. № 6 (cherven'). S. 94-100.
13. Zmanovskaya Ye.V. Deviantologiya: (Psikhologiya otklonayushchegosya povedeniya) / 3-ye izd., ispr. i dop. Moskva, 2006. 288 s.
14. Vil'kova A.V. Biologicheskiye i psikhologicheskiye faktory vznikoveniya deviantnogo povedeniya podrostkov. URL.: https://www.elibrary.ru/download/elibrary_35340191_83525674.pdf.

Tymoshenko Vira. System of factors of illegal behaviour

The system of factors of illegal behaviour is characterized in this article. It is proposed to be considered as a set of reasons for violation of current rules of law and significant circumstances related by the common feature (influence on behaviour) that they act together or in a certain combination and become the driving force that negatively affects the implementation of rules of law and leads to an offense.

The elements of the specified system are briefly described. In particular, there is a need to look at the social factors associated with the exacerbation of social contradictions and tensions in society, and the moral degradation of various groups and segments of the population. Unsatisfied social needs in status, prestige and self-approval play a special role in the determination of illegal behaviour. The economic factors include the limited economic resources of the majority of the population, its poverty, unemployment, corruption, mass fraud and extortion. The main moral, psychological and ideological factors are the collapse of traditional values and spiritual impoverishment, and the loss of political and cultural guidelines. The psychological factors include the presence of psychopathy or accentuation of certain character traits. The organizational, managerial and legal factors include the loss of trust in government, low authority of government, corruption, bureaucratization, unprofessionalism of officials, imperfection or lack of the necessary legal framework, etc. The political factor of illegal behaviour can be the instability of the political regime, political interests and conflicts arising on their basis and the corruption of representatives of state authorities. The biological factors are manifested in the presence of unfavourable physical or anatomical features of the human body, which complicate its social adaptation.

It is justified that in the system of factors of illegal behaviour, the leading place is occupied by unsatisfied vital needs of the individual, which affect the quality of life and force the person to look for ways to rectify the situation. The corruption component is present in most factors. It is argued that in order to prevent illegal behaviour, the state should fulfil its purpose of being social and legal.

Key words: illegal behaviour, offense, factor, cause, crime, prevention.